

Kolláth György

alkotmányjogász, az ELTE és a TF. c. egyetemi docense:

[*www.kollath.com*](http://www.kollath.com)

/az előadás már a honlapon/

**Alkotmányos
egészségügyi jogaink**

Hungarikum?

Elnök Úr! Hölgyeim és Uraim!

Vállalásom: 20 percben felvillantani pár alaptörvényi normát és hozzá rendelt érvet az egészséghez fűződő jogról. Kompetenciámat megalapozhatja, hogy 10 éve az ELTE-n orvosok, gyógyszerészek számára általános és egészségügyi közjogot adok elő. Ők a kedvenceim, habár vannak vitáink: meglehet, épp' ezért. Itt se fog kapásból mindenki egyetérteni velem. A jogos türelmetlenség előbbre tart, mint az egészségmegőrzés vagy a büdzsé helyzete.

Szemléltetéssel kezdem. „*A szólás szabadsága*” c. műsorban egyoldalú, tárgyi tévedésekkel fűszerezett stúdió-beszélgetés folyt a dohány-ellenes törvény módosításának halasztásáról. Talán egy résztvevő tudta: mi is van a 9. éve hatályos törvényben. Kevesen ismerik, alig alkalmazzák, ám újraírnák. Ez: hungarikum. Egy paternalista tüdőgyógyász a dohányzás 100 %-os betiltásával védené a pincérek, a kalauzok egészségét. Indokolás: alkotmányos jog az egészséges emberi környezet?! Gyakori okfejtés! Igaz?

Háromféle válasz

Az erre adható jog(ász)i felelet lehet naiv, sprőd, és a jövőbe utaló. Egy-egy gondolat-kísérlet mindháromra.

Naivan: a füst tényleg zavarhatja még a dohányos dolgozót is, csakúgy, mint ezernyi más. Ha e helyzet tudtával lépett be, alig van mód apellátára. Ha utóbb rendelték a „füstölőbe”, akkor kérhet áthelyezést, veszélyességi pótlékot, munkaidő-kedvezményt. Határ: az állásának a megtartása.

Sprőden: oké, mondhatja a főnök(ség), ez kb. ugyanaz a szitu, mint a repülőtéren a fülre kötelezően elhelyezendő zajvédő. Tehát óvórendszabállyá tesszük a szolgálati gázálc viselését, és fizetés-levonással büntetjük a nemleges helyzetet. Hányan maradnának meg így?

Jövőbelátóan: a dolgozó majd kártérítési pert indíthat és nyerhet meg a cégével szemben /vagy poszthumusz módon az örökösei/, ha bizonyít 3 dolgot. A kárt, a jogellenességet és a kettő közötti ok-okozati összefüggést. Lesz ilyen honi jogi győzelem e században, de nem okvetlenül 2010-ig. Lépésről-lépésre halad(hat)unk csupán: erőnk, józan eszünk, pénzünk, konszenzus-képességünk, empátiánk és eltökéltségünk függvényében.

Erre mondom, hogy az állam ne verje ki a cigit a lakosság uszke 30-35 %-ának a szájából. Másként érjen célba. A betart(hat)atlan jog a többi norma erózióját is fokozza.

Alanyi jog, állami kötelezettség, államcél

Általánosságban, íme egy jogállami axióma és paradoxon. A cél sosem szentesíti az eszközt. Nem egy srófra járva működik a prevenció egyik-másik válfaja és szintje. Az említett esetben, elszólásban is, a cél nemes, ám a hivatkozás téves, közjogilag spekulatív, divatosan felszínes és időszerűtlenül követelőző. Miért?

Mert keveri a bíróság előtt követelhető, érvényesíthető alanyi jogot (erre példa a táppénz), az állami kötelezettséget (ez adja a főmenüt itt) és az ún. államcélt (amit hevülten politikusok ígérnek meg nekünk a kampányban, jóllehet annyi pénz a számtanpéldában sincs).

Pedig, e három elvi kategória és zsinórmérték adja, foglalja keretbe egészségünk alapjogát, és annak működési rendjét. Mind ekközben kulcs a mérce: amit ez az ország, s annak X,Y,Z alrendszere (pl. X,Y kassza) megengedhet magának. Hazánk nem Dubai, és még sokáig nem válunk azzá. Egyelőre nem skandináv gazdasági menekültek kérnek bebocsátást Mohácson.

A humanitárius jogok kapcsán a teherbíró-képesség is meghatározó tényező: most és a jövőt, egy modernizációt is számításba véve. Számít az idő is: egy európai ország alkotmánya nem 4 éves, hanem évszázados horizonttal dolgozik: benne A,B,C jog tény és igény, már elért szint, és sosem 100 %-ig perfekt valóság.

Lássuk ezen koordináták között a tételes jogot!

Védelmi szint, alapjog

I.

Alkotmány 18. § „A Magyar Köztársaság elismeri és érvényesíti mindenki jogát az egészséges környezethez.”

Az Alkotmánybíróság gyakorlatából építkezve, az egyetemi tananyag szintjén mozgó félhivatalos kommentár pár lényegi hivatkozása következnek!

Az Alkotmány I. fejezet Általános rendelkezések között elhelyezett egészséges környezethez való jog megjelenik az alapjogi katalógusban is. Kifejezett állami kötelezettségként, s az Alkotmány 70/D. §-ával /az egészséghez való joggal/ szinkronban az állam feladatává teszi az épített és természetes környezet védelmét.

Az egészséges környezethez való jog, mint ún. harmadik generációs alkotmányos jog=alapjog. Az alapjoggá minősítés az alkotmányvédelem rendszerében a legerősebb védelmet biztosítja. Így amikor alkotmányossági megítélés tárgyává válik az egészséges környezethez való jog sérelme, nemcsak az Alkotmány 18. § és 70/D. § egymásra vonatkoztatása, hanem az Alkotmány 8. § (2) bekezdésében előírt alapjog-korlátozásra irányadó rendelkezések figyelembevétele is szükséges.

Ehelyütt alap-döntésnek a 28/1994. (I. 20.) AB határozatot tekinthetjük.

Az egészséges környezethez való jog a Magyar Köztársaságnak azt a kötelezettségét is magában foglalja, hogy az állam a természetvédelem jogszabályokkal biztosított szintjét nem csökkentheti, kivéve, ha ez más alapjog vagy alkotmányos érték érvényesítéséhez elkerülhetetlen. A védelmi szint csökkentésének mértéke az elérni kívánt célhoz képest ekkor sem lehet aránytalan. (ABH 1994, 134.)

Status quo

E jog esetében kizárólag más alapjog vagy alkotmányos érték érvényesítése igazolhatja a korlátozást, s csak akkor, ha ez elkerülhetetlen, tehát az adott cél nem érhető el másként (lásd: Alapjogi teszt). Ergo, ez így a környezetvédelmi status quo biztosításának kötelezettsége.

Az Alkotmány 18. §-ában meghatározott egészséges környezethez való jog ugyan nem alanyi alapjog (alanya ui. az emberiség, a természet), viszont azt a hiányt, hogy nincs hagyományos értelemben vett alanyi jogi oldala, az állam életvédelmi (környezetvédelmi) kötelezettségének kell pótolnia. A gyakorlat azt mutatja, hogy az egészséges környezethez való jognak prioritása van számos más joggal szemben. Vele szemben pl. a tulajdonjognak több szempontból is engednie kell.

Összegezve: két egymást átszövő követelmény fogalmazódik meg. Egyrészt a jogszabályokkal már biztosított védelmi szint csökkentésének tilalma (illetve szigorú feltétele), másrészt az, hogy az állam a preventív védelmi szabályoktól nem léphet vissza a szankciókkal biztosított védelem felé. Póriasan: a büntetés is nevel, de a prevenció a legjobb, az igazi megoldás.

A testi és a lelki egészség joga

II.

Alkotmány 70/D. § (1) „A Magyar Köztársaság területén élőknek joguk van a lehető legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez.

(2) Ezt a jogot a Magyar Köztársaság a munkavédelem, az egészségügyi intézmények és az orvosi ellátás megszervezésével, a rendszeres testedzés biztosításával, valamint az épített és a természetes környezet védelmével valósítja meg.”

A kommentár ehelyütt is azonos forrásból származik.

1. Az egészséghez való jog mai formájában való megfogalmazása **történelmi előzményeként a felvilágosult abszolútizmus államát** lehet említeni, ahol a **pusztító járványok megelőzése** jegyében a **közegészségügy állami feladattá válásának folyamata** elkezdődött. A **rászorultság** esetén történő gondoskodás a **rendi társadalom** viszonyai között részben a **földesúrra** hárult. Az ellátás másik forrása az **egyházak karitatív tevékenysége** volt.

Az úrbéri viszonyok megszűntével a rászorultakról való gondoskodás a **társadalom nyakába szakadt**. A **kapitalizálódó társadalomban**, miközben a **közegészségügy állami feladatai bővültek**, a rohamosan szerveződő **biztosító társaságok az érintettek hozzájárulása alapján (is) egyre szélesebb körű egészségügyi ellátás fedezetéről** gondoskodtak.

Mégis, kinek a kötelessége?

Az alkotmányjogi alapkérdés: az egészségügyi ellátás biztosítása a társadalom erkölcsi-politikai kötelessége-e, vagy az államé? Ha az államé: az egészségügyi ellátásról szóló gondoskodás mennyire, milyen mértékben terjed túl a kötelezettség erkölcsi jellegén, illetve mikor, mitől, milyen fokban válik az jogi természetűvé? A másik oldalról az a kérdés merül fel, hogy az államnak a szóban forgó kötelezettsége megfogalmazható-e az állampolgárok alanyi jogaként?

Az alkotmányok többségének válasza: *az egészségügyi ellátásban a megelőzés, azaz a társadalom egészének védelme teljes egészében állami feladatnak számít. A gyógyítás fedezete ellenben - különböző arányokban és elvek mentén - meg van osztva az érintett, illetve az állam között.* Az egészségügyi ellátás költségeinek megosztásában döntő szerepet játszik a társadalombiztosítás, amelynek megszervezése állampolgári követeléssé válik.

Négy elem, sorba véve I.

Keretek, külhoni alapok:

Nemzetközi dokumentumok a mindenkire kiterjedő egészségügyi ellátás követelményéből indulnak ki. Abból tehát, hogy **mindenki a testi és lelki egészség elérhető legmagasabb szintjét élvezze** (GSZKE 12. cikk); vagy: a Szerződő Felek biztosítják, hogy **mindenki, aki nem rendelkezik megfelelő erőforrásokkal és aki nem képes ezeket az erőforrásokat megteremteni ... megfelelő segítségnyújtásban legyen része és betegsége esetén az e helyzetnek megfelelő ellátást kapjon** (EUSZCH 13. cikk).

2. Az egészségügyi ellátáshoz való **jogról legátfogóbban az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény (a továbbiakban: Eütv.) rendelkezik**. E törvény - az Alkotmánytól **eltérően** - az egészségügyi ellátásról szól. **Az egészséghez való jog fogalmilag szélesebb, mint az egészségügyi ellátáshoz való jog**. Más oldalról az egészségügyi ellátáshoz való jog az egészséghez való **jognak csupán egyik részjogosítványa**.

Az **egészségügyi ellátáshoz való jog** - a törvény szerint - lényegében **négy elemet** foglal magában, úgymint:

a) Minden betegnek joga van sürgős szükség esetén az életmentő, illetve a súlyos, vagy maradandó egészségkárosodás megelőzését biztosító ellátáshoz, valamint fájdalmának csillapításához és szenvedéseinek csökkentéséhez (Eütv. 6. §).

Négy elem, sorba véve II.

b) Minden betegnek joga van - jogszabályban meghatározott keretek között - az egészségi állapota által indokolt, megfelelő, folyamatosan hozzáférhető és megkülönböztetés nélküli egészségügyi ellátáshoz ...

c) A betegnek joga van az állapota által szakmailag indokolt egészségügyi szolgáltató és - ha a jogszabály kivételt nem tesz - a választott orvos egyetértésével az ellátást végző orvos megválasztásához ... (Eütv. 8. §).

d) Amennyiben a beteg az adott egészségügyi szolgáltatónál nem részesíthető az egészségi állapota által indokolt szükséges ellátásban, joga van a legrövidebb időn belül a megfelelő intézetbe való átirányításra, illetve várólistára való helyezésre (Eütv. 9. §).

A betegek jogai (és kötelességei), ezen belül az egészségügyi ellátáshoz való jog nem foglalja magában az orvoslás tárgyi feltételeivel kapcsolatban megfogalmazható jogokat.

Az egészségügyi ellátáshoz való jog leglényegesebb kérdése a **szolgáltatás ingyenes vagy térítésköteles jellege**.

Alapkérdés itt is: az egészségügyi **ellátáshoz való jog az Alkotmány alapján alanyi jogként illet-e meg minden magyar állampolgárt, vagy ehhez más, sajátos jogviszony létesítése is szükséges?** Válasz: ma az egészségügyi szolgáltatás igénybevétele térítésen alapul. A térítés vagy ellenszolgáltatás történhet - s ez a jellemző - a társadalombiztosítás keretében; itt a munkaadó, illetve a munkavállaló társadalombiztosítási járulék megfizetésére köteles.

Munkaviszonyon kívül, rászorultság esetén az egészségügyi szolgáltatás társadalombiztosítási ellenértékét a helyi önkormányzat fizeti meg. Végül az egészségügyi szolgáltatás igénybevételére szerződés is köthető, amelyben az anyagi terhek megfizetését a rászoruló vállalja.

A tébé ernyője alatt?!

3. Az egészségügyi ellátáshoz való jog a **társadalombiztosítás ernyője alatt érvényesül. Megítélése** ennek következtében a **társadalombiztosítással összefüggő egyéb szociális jogok sorsát osztja.**

Az Alkotmánybíróság 54/1996. (XI. 30.) AB határozatában - egyébként a **szociális jogok megítélésében kifejtett általános elveknek az egészségügyi ellátáshoz való jogra való kivetítéseként** - mondja: az egészségügyi ellátási kötelezettségről és a területi finanszírozási normatívákról szóló 1996. évi LXIII. törvény alkotmányossága, illetőleg alkotmányellenessége **egyedül az Alkotmány 70/D. §-ában foglaltak szerint nem bírálható el.**

Az Alkotmány 70/D. §-ában foglalt lehető legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez való jog biztosítása olyan alkotmányos állami feladatot jelent, amelyet az állam központi szervei és a helyi önkormányzati - továbbá egyéb - szervek rendszere révén valósít meg. Ennek keretében az állam - egyebek között - egészségügyi intézményhálózat működtetésére és az orvosi ellátás megszervezésére köteles.

A kötelező társadalombiztosítás körébe tartozó ellátási jogosultság viszont már valóságos alanyi jog, amelynek alkotmányos alapja azonban nem az Alkotmány 70/D. §-a, hanem az Alkotmány 70/E. §-ában foglalt rendelkezés, illetőleg az alkotmányos tulajdonvédelem. (ABH 1996, 173., 186-187.)

Mennyire magas, mihez képest?

A legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez való jog az államnak azt a kötelezettségét jelenti, hogy a nemzetgazdaság teherbíró-képességéhez, az állam és a társadalom lehetőségeihez igazodva olyan gazdasági és jogi környezetet teremtsen, amely a legkedvezőbb feltételeket biztosítja a polgárok egészséges életmódjához és életviteléhez.

A legmagasabb szint viszonyítási alapja tehát a nemzetgazdaság mindenkori teherbíró képessége, s nem az orvostudomány mindenkori fejlettsége. [56/1995. (IX. 15.) AB határozat, ABH 1995, 260.]

4. Az egészséghez való jog ugyanakkor az egészségügyi ellátásnál szélesebb tartalmat hordoz. Az előbbibe az egészséges környezethez való jog (e kérdéssel más helyen foglalkoztunk), s az egészséges életmód, s pl. a sport állami támogatása is beletartozik. Ez a preventív egészség-felfogás maga is alkotmányos elv és érték: egyben a konferencia főmenüje.

Elérkeztünk a más(od)ik (de facto a harmadik) szívszerelmemhez, a **sport**hoz, amit kutatni és művelni egyaránt szeretek. Csupán említésére van mód és idő. XXI. századi prognózisát külön előadásom, a Peking utáni elemzés nyújtja: megtalálható a sporttudományi szaklapokban és honlapomon.

Mutatis mutandis

Zárásul következik egy sportbeli idézet. Ez áttételesen arra int, hogy lássuk: rengeteg mindent kell időben, okosan, céltudatosan elrendezni ahhoz, hogy az eredmény egybe essék erőfeszítéseinkkel. (Ma még nem ez a helyzet./

Így szól az aranycipős ars poetica-ja: ha jó spíler vagy, belövöd, ha rossz, kihagyod. De nem vagy spíler, ha meg se próbálsz.

Ma itt azért vagyunk együtt, hogy egy jó ügyet - az európai értelemben vett egészségmegőrzést - gólra váltsunk, de legalábbis szolgáljuk és előbbre vigyük.